

A Fuggerektől a Fuggerekig? Avagy létezhet-e szuverén állampénzügyi rendszer a mi emberöltőnkben?

Főszerkesztői beköszöntő

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B20, N01

Kulcsszavak: pénzügypolitika, államadósság, pénzügyi hatalomtechnika, Magyarország

A harmincéves háborút a történelemtudomány a 17. század világháborújának is említi, amely egyike volt Európa lepusztítóbb konfliktusainak. Ennél nagyobb rombolást később csak a napóleoni háborúk, még később pedig az első és a második világháború okozott. Bár a harmincéves háborút jobbra vallásháborúként aposztrofálják, amely a katolikusok és protestánsok ellentétére alapult, ám a háború fő törésvonalai a Német-római Birodalmon belül a megerősödésre törekvő császári hatalom és az abszolutizmussal szembeszálló választófejedelmek között húzódtak, míg az európai hegemoniáért a Habsburgok és a Bourbonok vetekedtek. A harmincéves háború hatásai között említhető, hogy a növekvő számú és kiképzettebb, jobban felszerelt zsoldosseregekre való igény kikényszerített államszervezési és pénzügyi változásokat. A harmincéves háborút lezáró 1648-as vesztfáliai béke pedig azért ívódott be a történelmi emlékezetbe, mert utat nyitott a független államok kialakulásához. A leglényegesebb hatás azonban az a felismerés volt, hogy a háborúk megvívásához, és az általuk történő hatalom és gazdasági befolyás szerzéshez stabil alapokon álló állampénzügyi rendszer szükségeltetik, vagy ha az nincs, úgy a háborút mérhetetlenül finanszírozó bankokra. Vagyis, a katonai siker már nem is annyira a katonák hősiességén, vitézségén múlik, hanem a hadsereg felszereltségének minőségén, valamint a mögötte álló államkassza forrásainak, illetve az állam által felvett hitelek bőségén.

Ám vannak a háborúk és a hatalomszerzés gyakorlatának mélyebb, s főleg korábbi összefüggései is a középkorból. A 15–16. században sem a pápa-, sem a császárválasztás egy, a délnémet Augsburgól felemelkedő család megkerülésével nem történhetett. Fugger Jakab (1459–1525) és Fugger Antal (1493–1560) leghíresebb tranzakciói közé tartozik az 1519. évi császárválasztás, amikor az általuk biztosított kölcsönnek köszönhetően foglalhatta el a császári trónt V. (Habsburg) Károly, kiszorítva ezzel a francia királyt. Áttételesen a reformáció

kirobbanásához is hozzájárultak, hiszen Albert mainzi érsek a Fuggerektől felvett kölcsön törlesztésére rendelte el – pápai jóváhagyással – a búcsúcédulák árusítását, ami ellen Luther Márton 1517. október 31-én a wittenbergi vártemplom kapujára szegezett 95 tézisből álló vitaindító dokumentumával tiltakozott.

Nem tovább folytatva a Fuggerek befolyás-, és hatalomszerzésének tételes felsorolását, rendszertani megközelítésből rögzíthetjük, hogy államférfiak helyett magánvállalkozóként irányítottak, kormányoztak. Tőlük függött, mint utaltam rá, hogy egy Habsburgot vagy egy Valois-t választanak-e német-római császárnak. Általuk az állam és a korai monopolkapitalizmus egybeolvadása kiteljesedett. Ennél fogva a rendi államban, majd a korai kapitalizmusban az állam már a magángazdaságtól függött. A 15-16. században a gyarmatosítás, a kizsákmányolás, az erőforrások egyenlőtlen megoszlása is kedvezett olyan pénzügyi köröknek, mint a Fuggerek, akik átlátták a folyamatokat, és magukat a fejlődés középpontjába, sőt már rögtön a kiinduló pontjába helyezték. Igaz, a Fuggerekkel kezdődött az európai gazdaság diadalmenete, ők lettek a világ első multinacionális konszernje, és olyan gazdasági-pénzügyi szervezeti minták létrehozói, amelyek máig nem avultak el. Hasznot húztak a fejedelmek bűnös szenvedélyeiből, a tengeri hajósok felfedezéseiből, kihasználták a tudósok újításait, valamint a hívők túlvilágtól való félelmét is. Kihasználták a piac hatalmát, manipulálták az árakat, árfolyamokat, kamatokat, míg vetélytársaik csődbe nem mentek. Igaz, ezen tranzakciók nyereségeivel növelni lehetett volna a nemzetek jólétét. Ám a népvagyon jelentős részét háborúkra pazarolták az uralkodók, amelyek emelkedő költségeit a Fuggerek finanszírozták, busás kamatokért és a befolyásért. Befektetéseik pénzügyi megtérülésére, sőt hatalmi befolyásuk növelésére bizton számíthattak. Gazdasági súlyukat összegezve azt mondhatjuk: a Fuggerek a kor gazdasági életének szinte minden ágazatát uralták. A legnagyobb földbirtokosok, felvidéki bányatulajdonosok, bankárok, pénzverők és fegyvergyártók voltak, ők hitelezték a császárválasztás költségeit, a hadseregek fenntartását, szinte korlátlanul adták a kölcsöneiket, amelyek révén az államirányításban meghatározó befolyást szereztek.¹

A 20-21. század legprofesszionálisabb pénzkölcsönzői az 1944-ben létrehozott két Bretton Woods-i pénzügyi óriás, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap. Pénzt hiteleznek fejlődésben visszamaradt, vagy a válságok következtében meggyengülő országoknak. Végso soron szüksége is van e két intézményre azon kormányoknak, amelyek nem képesek önállóan, saját erőből, olyan állami gazdasági szervezetet, szabályozó rendszert, s általuk pénzügyi kiszámíthatóságot, belső forrásfeltöltést létrehozni, amelyből az állam működése, az állampolgárok szociális biztonsága, életszínvonal igénye az elvárható módon biztosítható lenne.

De ne feledkezzünk meg a világban jelentős más pénzkölcsönzőkről, befektetőkről sem, mint például az államadósság finanszírozáson profitáló Franklin Templeton Investments-ről, vagy Warren Buffett-ről, akinek zseniális befektetéseinek közé tartozik a Coca-Cola Company, a Gillette, a Fruit of the Loom, továbbá repülő-, bank- és biztosítótársaságok részvényeinek megszerzése. Találóg meghatározás az Egyesült Államokban, hogy Warren Buffett-tel akkor is találkozhat már, ha még nem találkozhat. A légitököledéstől az élelmiszeriparig mindenhol vannak érdekeltségei. Sőt, még a cégei hitelminősítését végző egyik nagy nemzetközi hitelminősítő cégben is részvényes. A Forbes magazin 2008-as listáján ő volt a világ leggazdagabb embere, a mexikói Carlos Slim és a Microsoft alapító Bill Gates előtt. Hatalma, vagyona,

befolyása azóta is meghatározó, jóllehet a 2007-2008-as nagy amerikai jelzálogpiaci összeomlásért sokan őt (is) okolták.

Igen, modern korunkban is vannak az évszázados lemaradásból, vagy éppen vezetőik alkalmatlansága okán is olyan országok, amelyek rászorulnak a Világbank, vagy a Templeton kölcsöneire és Warren Buffett multinaconális konglomerátumának, a Berkshire Hathaway² világot behálózó tőkepiaci „kisegítéseire”, bár ezek már nem annyira nyers befolyásszerzések, mint Fuggerek idejében, de az adós, a kötelezett helyzete alárendelté válik. Még akkor is, ha a gazdasági erő már nem a hitelből felszerelt hadseregekkel, csatamezőkön aratott győzelmekkel alapozza meg egy adott ország, hanem gazdasági erejével, s rajta keresztül belső társadalmi- és nemzetközi érdekérvényesítő képességével. De ha nincs belső, „önszervezett” ereje egy kormánynak a gazdasági stabilitás fenntartásához, úgy, ha hitelért folyamodik, bizony számolnia kell a hatalmának megosztásával. Mert bizony a hitelezők – az évszázados gyakorlat szerint – részt kérnek.

11 év polgári kormányzás után napjaink dilemmája, hogy állampénzügyi stabilitásunkat, és főleg annak saját erőből történő fenntartását meddig, s hogyan tudjuk megőrizni. Az erre vonatkozó reményeink megalapozottak, hiszen a Trianon utáni száz év legsikeresebb tíz évét tudhatjuk magunk mögött, amelyet még a Covid-19 okozta járványválság sem tudott kikezdeni. És nagyot léptünk előre a gazdasági felzárkózásban is. A 9-11. században végbement honfoglalás, majd államalapítás eleve adott egy letelepedési készséget, államalapítási „időeltolódást”³, s gazdasági „visszavetettséget”, melynek okán az észak-itáliai városállamok és a délnémet városok körül generált nemzetközi kereskedelembe jobbra csak a lábba hajtott szarvasmarhával, mint nem túl magas hozzáadott értékű áruval tudtunk becsatlakozni. És az Amerika felfedezésével járó globalizációból, új világrendből, gazdagodásból pedig lényegében ki is maradtunk. A török háborúk fejlődést késleltető hatásai után az Osztrák-Magyar Monarchia dualista államszervezetében „találtunk magunkra”, ám az I. és II. világháború veszteségei, s annak következményei gazdaságilag ugyancsak visszavetettek bennünket.

Ám 2010-től szisztematikusan felépítettük magunkat, csökkent az államadósság, nőtt a gazdaság teljesítőképessége, a társadalom anyagi jóléte, s mindezt nem hitelből értük el. Sőt a világbankos és nemzetközi valutaalapos hitelek visszafizettük, gazdaságpolitikánkba történő beleszólásukat elhárítottuk.

A kérdés, illetve a feladat most az, hogy a rendszerváltás elhibázott gazdaságpolitikája, majd a 2007-2008-as bank- és adósságválság konszolidálása után, de már egy újabb, Covid-19 hullámokkal járó járványválság új világrendet teremtő rendszerébe, a termelés, a szolgáltató szektor és a bankpiac új tektonikus lemezeire (fejlődési irányaira) hogyan tudunk felkapaszkodni. Mennyire tudjuk megoldani a termelési szerkezetünk korszerűsítését, államgazdaságunk működésének fegyelmezettetését, a vállalati hatékonyság növelését, a termékeinkben lévő hozzáadott érték arányának növelését, a bérek, és az életszínvonal felzárkóztatását, vagyis (illetve általuk) az állam és a társadalom saját szervezésből, belső erőforrások előteremtéséből és felhasználásából történő biztosítását, kiszámítható, s főleg nem külső hitelekkel történő finanszírozását. Nehogy a kései Fuggerek által hitelezettek, vagy a Nemzetközi Valutaalap adóssai közé keveredjünk, s újra az IMF Alapokmány 4. cikkelye szerinti gazdaságpolitikái „konzultációra” kényszerüljünk, vagyis a költségvetési jogunk, költségvetés alkotásunk függetlenségének

csorbulását szenvedjük el. Történelmi kérdés jó egy évtized után, hogy mi az esélyünk, és ha előre akarunk lépni, úgy milyen pénzügyi politikát alkalmazzunk.

Ehhez az eligazodáshoz ad iránytűt, sok jó tanácsot a Polgári Szemle, amely 17. évfolyamának dolgozatai, így a 4-6. magyar lapszámé is, erre keresik a választ.

Érdemes Polgári Szemlét olvasni!

Kelt: Budapesten, a 2021. év Adventjén

Prof. dr. Lentner Csaba egyetemi tanár
a *Polgári Szemle* főszerkesztője

JEGYZETEK

- ¹ Forrás: Gunter Ogger (1978): Die Fugger: Bankiers für kaiser und könige. Droemersch Verlaganstalt Th. Knaur Nachf. München/Zürich. Köszönettel tartozom Dr. Janza Frigyes tábornok úrnak, ny. r. vezérőrnagynak, hogy a kormányzás, irányítás és a pénzügyek összefüggésére a figyelmemet jó egy évtizede kitartóan fókuszálja, irányítja, s a hivatkozott könyvet is figyelmembe ajánlotta.
- ² A cég tulajdonosa a GEICO, a Duracell, a Dairy Queen, a BNSF, a Lubrizol, a Fruit of the Loom, a Helzberg Diamonds, a Lond & Foster, a FlightSafety International, a Pampered Chef, a Forest River és a NetJets-nek. Ezek mellett meghatározó részesedést birtokol a Pilot Flying, a Kraft Heinz, az American Express, a Coca-Cola, a Bank of America és Apple cégekben. 2016 óta a cég nagy számú részvényeket vásárolt vezető amerikai légitársaságokban, bár ezeket 2020 elején eladta.
- ³ Államalapításunk több mint fél évezreddel később történik, miután a fejlett adminisztrációval, közigazgatással, hadsereggel rendelkező Nyugat-Római Birodalom felbomlott, s letelepedésünk idején tőlünk nyugatra „zárt”, fejlett államalakulatok működtek már.